

MİNYATÜRLÜ SURNAME ELYAZMALARI ANLATISININ RESİM VE EDEBİ METİN DİLİNDE GEÇMİŞ TOPLUMSAL GERÇEKLiĞİN BETİMLENME ÖZELLİKLERİ VE SİNEMA TASARIMI: SURNAME-İ VEHBİ ELYAZMASI ÜZERİNDE BİR DEĞERLENDİRME

İNÇİ YAKUT
Doç. Dr., Kocaeli Üniversitesi
İletişim Fakültesi
Sinema Anabilim Dalı
incyakut@hotmail.com

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, Osmanlı Dönemi minyatürlü surname elyazmaları anlatısını oluşturan resim ve edebi metin dilinde geçmiş dönemlerde varolan toplumsal gerçekliğin hangi anlayış ve üslupla betimlendiklerinin ve dolayısıyla hangi betimleme özelliklerini taşıdıklarının belirlenmesi suretiyle bu özelliklerin özellikle sinema tasarımına olabilecek etkilerini ortaya koymaktır. Çalışmada öncelikle literatür değerlendirmesi yapılmış ve sonra uygulama kısmında Surname-i Vehbi elyazmasında yer alan iki minyatürde bulunan görsel göstergelere ve bu minyatürlerle bağlantısı olan edebi metinlerde bulunan yazılı göstergelere yönelik sosyal göstergebilimsel analiz yapılmıştır. Surname elyazmaları anlatısının önemli özelliği, döneme özgü olan gerçeklik olan zihniyet, toplumsal yaşantı, sanat ve üslup anlayışlarının sembolik özelliklerini kendisini vareden minyatür ve edebi metnin diline (içerik ve biçimsel) somutlaştırma yoluyla sembolleştirerek yansıtmasıdır. Bu şekilde toplumsal yaşantıdaki sembolik yapı, surnamenin diline, bu yapının kavramsal, vurgulayıcı ve klişeleşmiş özelliklerini veren bir sembolik anlatım yolu ile yansıtılmaktadır. Özellikle geçmiş dönem yaşantılarını bir yönüyle yansıtmayı amaçlayan dönem filmleri yada epik fantastik film tasarımlarında dönem gerçekliklerini elde etmeye yönelik duyulan gereksinim, film tasarımcılarını sanatlararası etkileşim anlayışına sahip olarak diğer sanat anlatılarının gerçekliği nasıl betimlediklerini öğrenmeye zorlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Minyatürlü Surname Elyazması, anlatı, resim dili, edebi metin dili, toplumsal gerçeklik, betimleme, sinema tasarımı, Surname-i Vehbi Elyazması.

THE FEATURES OF DESCRIBING OF PAST SOCIAL REALITY IN THE LANGUAGE OF PAINTING AND LITERARY TEXT OF MANUSCRIPT SURNAME WITH MINIATURE NARRATIVE AND CINEMA DESIGN: AN ASSESSMENT ON MANUSCRIPT SURNAME-I VEHBİ

ABSTRACT

The aim of this study is to put forth with which meaning and style the past historical reality is described and has the description features, together with the effects of these features especially on cinema design in the language of painting and literary text constituting Ottoman period manuscript Surname with miniature. In the study, firstly, literature evaluation is made and later social semiotic analysis is applied to miniature texts as painting and literary texts. The most important feature of Manuscript Surname narrative is that it shows the symbolic features of the understanding, the mentality, social life and style of the period in the literary context and in miniatures by symbolisation and concretisation. By this way, the symbolic structure in social life is expressed in the Surname language with symbolic narrative way giving the conceptual, highlighter and cliched features of this structure. The need for obtaining period realities in the period films and epic fantastic film designs aiming to reflect the past period lives requires forcing cinema designers to learn how other narratives of art depict reality by considering the interaction among art forms.

Keywords: Manuscript Surname with Miniature, narrative, painting language, Literature text language, societal reality, description, cinema design, Manuscript Surname-i Vehbi.

1.GİRİŞ

Bu çalışmanın amacı, Osmanlı Dönemi minyatürlü surname elyazmaları anlatısını oluşturan resim ve edebi metin dilinde geçmiş dönemlerde varolan toplumsal gerçekliğin hangi anlayış ve üslupla betimlendiklerinin ve dolayısıyla hangi betimleme özelliklerini taşıdıklarının belirlenmesi suretiyle bu özelliklerin özellikle sinema tasarımına olabilecek etkilerini ortaya koymaktır. Döneme özgü surname anlatısını oluşturan resim ve edebi metin dilindeki betimleme özelliklerinin sinema tasarımına (senaryo, mekan-dekor, kostüm v.s.) katkı sağlayabilecek yönlerinin belirlenmesi özellikle tarihsel geçmişi bir yönüyle konu alan filmlerin (dönem filmi, epik fantastik film v.s.) üretiminde dönemin gerçekliğini vurgulamak adına oldukça yarar sağlayabilecektir.

Çalışmada öncelikle literatür değerlendirmesi yapılmış ve sonra uygulama kısmında Surname-i Vehbi elyazmasında yer alan iki minyatürde bulunan görsel göstergelere ve bu minyatürlerle bağlantısı olan edebi metinlerde bulunan yazılı göstergelere yönelik sosyal göstergebilimsel analiz yapılmıştır. Uygulama çalışması için, minyatürler ve metinler, konu, anlatım özellikleri ve sembolik anlatım-gerçeklik ilişkisi olmak üzere üç başlık altında incelenmiştir. Çalışmada Surname Elyazmaları dilindeki sinema tasarımına katkı sağlayacak betimleme özellikleri konusu irdelendikten sonra, konunun uygulamalı olarak incelenmesi için Surname-i Vehbi Elyazmasından seçilen minyatürler ve ilgili edebi metinler üzerinde sosyal göstergebilimsel bir analiz yapılmıştır.

2. SURNAME ELYAZMALARI DİLİNDEKİ BETİMLEME ÖZELLİKLERİNİN SİNEMA TASARIMINA KATKISI

Geçmiş dönemlere özgü resim ve edebi metin dilinde dış gerçeklik unsurlarının yansıtılmasına olanak sağlayan anlayış ve üsluplar doğrultusunda yapılan betimlemelerde görülen özelliklerden, özellikle tarihsel gerçeklikleri konu alan günümüz sanat alanlarında oluşturulacak yapıtlar sözkonusu olduğunda, bu yapıtlara dönemin atmosferini bir yönüyle yansıtmaya gerekliliği olacağından, veri sağlama açısından yararlanılması gereksinimi ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle günümüz sanatı olan sinema üretimlerinde dönemin atmosferini ortaya koyabilmek için döneme özgü resim, edebiyat gibi sanat alanlarından yararlanılabilmesi sanatlararası etkileşim anlayışı ile hareket etmeyi zorunlu kılmaktadır.

Surname elyazmaları hem resim hem de edebi dile sahip olduklarından bu iki dilin olanakları doğrultusunda sunulan konu-tema, öykü-olay, karakter, mekan-nesne, zaman ve kompozisyon düzeni gibi unsurlar, sinema tasarımı çalışmalarına veri sağlayabilecek özelliklere sahiptir. Surnamede betimlenen konu ve temanın anlaşılması, surnamenin anlatı yapısının içerik ve biçim yönlerinin analiz edilebilmesi, tasarım ve estetik bakımdan irdelenebilmesi ve dolayısıyla bilimsel ve sanatsal açıdan sağlıklı bir değerlendirmenin yapılabilmesi için elyazması anlatısının biçim ve içeriğini şekillendiren resim ve edebi

metne hakim olan dilin betimleme özelliklerinin bilinmesi önem taşıyan bir konudur. Genellikle Sultan'ın çocuklarının sünnet ve evlilik düğünleri dolayısıyla yapılan şenlikleri konu alan Surnamelerde şenliklerde yapılan tüm etkinlikler, eğlenceler ve bunlar aracılığı ile sunulan dönemin sosyal, kültürel, siyasi, ekonomik yaşantısına dair tüm ayrıntılar minyatür ve edebi metinler yoluyla sanatçılarca resimli kitap olarak minyatürlü Surname el yazmasında yansıtılmaya çalışılmıştır. Surname elyazmalarının önemli bir özelliği, kendisini vareden minyatür ve edebi metnin diline içerik ve biçimsel yönden döneme özgü olan zihniyet, toplumsal yaşantı, üslup ve sanat anlayışlarının yansıtılmasıdır.

Minyatürlü elyazmaları Osmanlı dönemine özgü geleneksel resim olan minyatür ve dönemin klasik edebiyatını oluşturan divan edebiyatı nazım ve nesir türleri ile ele aldığı konuyu betimlemeye çalışan geleneksel Türk sanatı alanı olan minyatür sanatının bir biçimsel türü olup geleneksel resimli kitap sanatlarına önemli bir örnek oluşturmaktadır. Döneme özgü sadece edebi metinlerden oluşan elyazmaları üretildiği gibi sadece minyatürlerden oluşan albüm çalışmaları da yapılmıştır. Minyatürlü elyazmalarının anlatı alt yapısını, zeminini minyatür ve edebi metin oluşturmakta, konuyu detaylarıyla betimleyen edebi metni yalın anlatımıyla minyatürler daha da anlaşılır kılmaktadır. Aynı konuyu elyazması kitapta kendi sanat alanlarına özgü tekniklerle betimlemeye çalışan elyazması sanatçıları arasında yer alan minyatür ve edebi metin sanatçıları kimi zaman ele aldıkları ortak konuya benzer yaklaşımlar geliştirerek üretim yapmışlar ve bazen zaman içinde birbirlerini takip ederek etkilenmişler, kimi zaman da konuyu betimlemede farklı amaç ve yaklaşımlar sergilemişlerdir. Hangi yolu seçmiş olurlarsa olsunlar değişmeyen nokta, elyazması sanatçılarının döneme özgü olan üslup-sanat ile zihniyet ve toplumsal yaşantı anlayışlarını ortak olarak minyatürlü elyazması kitapta sergilemeye ve böylece mümkün olduğu kadar kitabın konu bütünlüğüne ulaşmasına olanak sağlamaya çalışmalarıdır. Osmanlı Döneminde özellikle Fatih Sultan Mehmed Devri'nden itibaren minyatür sanatında Doğu etkileri içinde Şiraz üslubunun azalmaya başlayarak Osmanlı dönemine özgü bir minyatür kimliğinin oluşmaya başladığı ve sırasıyla Osmanlı minyatürünün biçimlenmeye başlayarak Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman Döneminde yükselişe geçtiği, II.Selim ve III.Murad zamanında Klasik Osmanlı üslubunun geliştiği görülmekte olup minyatürlü el yazmalarının türünü edebiyat, tarih (şehname-önemli olaylar-, gazavatname-savaşlar-), silsilename (Osmanlı padişah soyu), surname (saray sünnet ve evlilik düğünleri), Peygamberler tarihi,bilim, gösterim amaçlı, albümler (portre) gibi konuların belirlediği anlaşılmaktadır (Mahir 2012: 39-50, 97-119 ve 151-154). Osmanlı Döneminde minyatürlü elyazmaları 16.yy dan itibaren oluşumunda etkili olan tesirlerin yeni özgün üsluplarla sentezlenerek ortaya çıkmaya başladığı klasik dönemini yaşamaya başlamış ve bu süreç 19.yy a kadar çeşitli üslupsal özelliklerin gelişmesiyle devam etmiştir. Minyatürlü elyazmaları içinde surname olarak nitelenen Osmanlı Dönemi sanatçılarının özgün bir alt tür olarak geliştirdikleri Surname denilen minyatürlü ve minyatürsüz olarak ortaya koydukları elyazmaları en seçkin klasik örneklerini yine bu dönem içinde vermiştir. Minyatürlü surnameler arasında dönemlerinin en seçkin ve klasik örneklerini 16.yy'da Sultan 3.Murat'ın şehzadesinin sünnet düğünleri için İntizami tarafından yazılan ve Nakkaş Osman tarafından resimlenen Surname-i Hümayun adlı elyazması ile 18.yy'da Sultan 3.Ahmet'in şehzadelerinin sünnet

düğünleri için Vehbi tarafından yazılan ve Levni tarafından resimlenen Surname-i Vehbi adlı elyazması eserler oluşturmaktadır. İki surname örneğinde de dönemlerinin zihniyeti, toplumsal yaşantı, üslup ve sanat anlayışları hem minyatürlerin hem de edebi metinlerin diline sanatkarlarınca yansıtılmıştır.

Sanat alanları içinde resim ve edebiyat, aynı gerçeği betimlemede veya anlatı yapısını ortaya koymada sahip oldukları dilin farklı özellikleri nedeniyle farklı ifade etme amaç ve yöntemine sahiptirler. Resim sanatı görsel olanın dolaysız ve açık anlatımına görece olarak daha çok sahip olurken edebiyat sanatı sözel olanın dolaylı ve detaylı anlatımını daha çok öne çıkarmaktadır. Bu ifade etme amaç ve yöntem farklılıklarına rağmen, resim ve edebiyat üretildikleri toplumun sosyo-kültürel özelliklerini ve ideolojik yapısını yansıtmaya adına birlikte ortak bir anlayışı da taşırlar. Huizinga'ya göre dönemin sanatı olarak minyatür sanatı edebiyatın içinde kaynayan mitolojik ve allegorik figürleri temsil etmekte, görüntü ile düşünce allegori aracılığı ile birbirine bağlanmakta; görüntü düşünceye tamamen uygun olma adına serbestçe yarstılamamakta; düşünce de gelişimi içinde görüntü tarafından sınırlandırılmakta; döneme özgü allegorik görüşü tam olarak tasvir etme isteği sanatsal tarzın bütün taleplerinin gözden kaçırılmasına neden olmaktadır. (Huizinga 1997: 408,464-465). Gerçeğin dolaysız ve eksiksiz görülmesinden daha fazla şeylerin olması gerektiği anda resimsel ifadenin üstünlüğü yok olmakta; özellikle anlam ve ruh hallerinin açık bir şekilde aktarılması sözkonusu olduğunda sözün görüntüye olan üstünlüğü ortaya çıkmaktadır (Huizinga :443, 447, 462).

Huizinga 15.yy. sanatı ve edebiyatı üzerine yaptığı bir incelemesinde, resim ve edebiyatın Ortaçağ sonu zihniyetinin genel ve esas niteliğine ortaklaşa sahip olarak her ayrıntıyı belirtme, her fikir ve imgeyi sonuna kadar geliştirme ve zihnin her kavramına somut bir biçim verme eğilimini gösterdiklerini ifade etmektedir (Huizinga 1997: 408). Ortaçağ başta olmak üzere yeniçağ toplumlarında da görülen toplumsal yaşantıda görülen keskin hiyerarşik yapı ile birey, grup, kurum ve yaşantı şekillerinin toplumsal yapı ve kültür içinde belli yerlere konumlandırılıp değer atfedilmesi durumu döneme ait bir anlayış ve zihniyet olarak günlük yaşamın her alanındaki unsurda (giyimin kuralsal yapısı, mekanın düzeni, zamanın kurgulanışı, kurumsal hizmetlerin işleyişi, yaşantı tarzları, sanatsal bakış v.s.) yansımalarını bulmuştur. Bu durum toplumsal yaşantının tüm unsurlarının sembolik bir değere sahip olarak konumlandırılmasına yol açmıştır. Toplumsal yapıdaki bu zihniyet ve anlayışın sembolleşmeye yol açan yaklaşımının yansımalarını, sanat alanında, özellikle de resim ve edebi metin dilinde gerçek hayattakine benzer bir sembolizasyona olanak tanıyan tasarım ve uygulama üsluplarının geliştirilmesinde görmekteyiz. Toplumdaki gerçekliğin sembolik düzeni, sanat alanına, alanın kendine özgü olanakları doğrultusunda yansıtmakta ve böylece dönemin dış gerçekliği anlatıda hayat bulmaktadır. Osmanlı Döneminde de toplumda sembolleşmeye dayalı anlayış ve zihniyet toplumun yapısal ve kültürel özelliklerine uygun bir şekilde görülmüş ve bu durum dönemin resim ve edebiyat alanındaki üslup gelişiminde yansımalarını bulmuştur. Ancak Osmanlı Dönemindeki sanat anlayışı içinde dönemin toplumsal yaşantısını vurgulamaya çalışma adına şiirselliğe kaymadan, epik gerçekliği öne çıkaran, toplumsal uzlaşının kabul ettiği sembolleri betimleyen batıdaki örneklerde

görülmeyen bir tür natüralist – realist üslup oluşmuştur. Dış gerçekliği sembolize etme anlayışı döneme özgü resim ve edebiyat dilinde somutlaştırmanın geliştirilmesini zorunlu kılmıştır. Osmanlı dönemi resmini temsil eden minyatür sanatında dış gerçekliğin yalın, anlaşılır ve belli ayrıntılarını veren bir üslupla görsel sanat tekniklerinin kullanılarak betimlenmesi ve yine aynı dönemin edebiyatını temsil eden divan edebiyatında da gerçekliğin yalın, anlaşılır ve belli ayrıntılarını veren bir üslupla söz sanatları tekniklerinin betimlenmesi sözkonusu olmaktadır.

Genel olarak islam sanatlarında sanatçılar matematik soyut düşünceleri öne çıkaran bir süsleme anlayışı ile ürettikleri geometrik şekiller sisteminin yanında hayvan, bitki, çiçek ve insan formlarını batıda gotik sanattan sonra geçerli olan estetik anlayışta görüldüğü gibi gerçekçi bir biçimde canlandırmamışlar, bunları doğu hayal gücünün üstünlüğünü gösteren sonsuz zenginliği olan bir plastik dil oluşturarak betimlemişlerdir (Bazin, 2014: 233). Benzetme ve mecaz sanatlarının kullanılmasına dayanan bu üslup islam sanatlarının tüm alanlarında bu alanların niteliğine uygun bir şekilde ortaya çıktığı gibi söz sanatları olarak islam edebiyatı alanında da bireyin duygu ve düşünce dünyasına hitap ederek soyut anlatıma olanak tanıyan bir klasik edebi dil meydana getirmiştir. Osmanlı Döneminde edebi metin yazarı söz sanatlarını kullanarak sözün arkasına saklanıp istediğini söyleme özgürlüğüne ressamdan daha fazla olmuş, ressamın sahip olduğu dil özellikleri onu vermek istediğini daha yalın ve açıkça ortaya koymaya zorlamıştır. Mecaz ve istiare gibi söz sanatları yolu ile edebiyatçı oluşturduğu imajları metne yansıtmış, ressam da dış alemin bir yansımasını bir hayal perdesinin arkasından görülmüşçesine vermek durumunda kalmıştır (Buğra 2000: 55-56). Elyazmalarında sözlü kültürün kolay hatırlanan deyişleri, Geleneksel Doğu minyatüründe gerçek nesne ya da figürler yerine bunların sahip olduğu idealize edilmiş kavramları resme yansıtılmaktadır. (Akerson 2010:107). Burada resmi yapılanın soyut, ideal ve kavramsal töz olarak betimlenme durumu geleneksel edebi dilde de yansımasını bulmaktadır. Genel olarak geleneksel Doğu resmi ve edebiyatında görülen nesne ve figürlerin genelleştirilmiş, kalıplaşmış şablon betimlemeleri, öykü ve anlatı konularının bir kalıp gibi benzer şekilde yinelenmeleri, geleneksel resim ve edebiyat alanlarını birer dekoratif tasarım ve bezeme anlayışı ile oluşturulan daha çok lirik (şiirsel) anlatı yapısına sahip sanat alanları haline getirmiştir. Geleneksel Türk Sanatları ise islam sanatlarının nesne ve figürlere yönelik temel bakış açısına sahip olmakla beraber batı sanatı anlayışında ve doğu sanatı geleneğinde olmayan bir anlayış geliştirmiş, doğayı oluşturan unsurların (varlıkların); figür, nesne, mekan, zaman ve olay gibi dış gerçekliği oluşturan unsurların sembolik anlam taşıyan işlevsel yönlerini ortaya koymaya çalışan bir üslup oluşturmuştur.

Osmanlı dönemi resminde görsel göstergeler ve edebi sanatlarda yazılı göstergeler dış dünya gerçekliğini görüldüğü şekliyle olduğu gibi yansıtmamak adına tikel bir nesneye, figüre veya olaya gönderme yapmamakta ve bu nesne, figür veya olayların oluşturduğu kümeleri ,yani tümeli temsil eden kavramsal göstergeler olarak yer almaktadırlar. Burada önemli olan, resim ve edebi metinlerde birebir dış dünya gerçekliğini yansıtmak yerine, gerçekliğin konusu olan unsurun (nesne, mekan, figür veya olay) öne çıkan özelliklerini vurgulamak ve bunu benzerlerinde de aynı şekilde tekrar etmek için klişelere uygun

olarak şematize ve stilize edilmiş bir şekle getirip, yani, kalıplaştırarak sembolleştirme yoluyla betimlemesini yapmaktır. Böylece dış gerçeklik unsurunun resim ve edebi metinde toplumsal ve kültürel uzlaşıya dayalı bir sembolizasyonu gerçekleşmiş olmaktadır. Doğu sanatlarının anlatı yapısında yoğun olarak yer verilen imge ve duyguların varlığı hayal dünyası ile gerçeğin ayırıldığını zorlaştıran bir sembolik yapı oluşturmada, bu düzen içinde sembolün gerçek hayatta neyi temsil ettiğinin farkına varılması güçleşmekte ve gerçeğin altında gizlenen alt anlamı bulmada güçlük çekilmektedir. Ancak Osmanlı sanatında dış gerçeklik konusu olan unsur kavramsal boyutta da olsa tasvirde onu öne çıkaran detaylarıyla seçilip anlaşılabilir bir şekilde betimlenmektedir. Bir başka deyişle Osmanlı dönemi sanatının anlatı yapısında dış gerçeklik unsuru, onu gerçek hayatta vurgulayan ve toplumsal uzlaşıyla belirlenmiş özelliklerinin resim ve edebiyat dilinde belli kalıplarla şematize ve stilize edilmiş bir şekle dönüştürülmesi suretiyle oluşturulmakta, semboller aracılığı ile temsil edilmektedir. Böylece gerçeklikle olan bağı anlaşılır bir şekilde ortaya konarak oluşturulan semboller, gerçekliği temsil etmekte; imge, hayal ve duyguların gerçekliği örtmesine izin vermemekte; gerçeğin altında gizli alt anlamın okunmasına olanak tanımaktadır. Osmanlı Dönemi minyatürlerinin dilini oluşturan görsel göstergeler olan biçim, renk, desen gibi öğelerin yardımıyla tasvir edilen figür, mekan, nesne, olay gibi unsurlar, toplumda karşılığı olan gerçekliğin sürekli aynı şekilde tekrar eden klişeleşmiş karakteristik ve tipik özelliklerini yansıtacak bir şekilde sembolleştirilmeleri için dönemin minyatür teknikleriyle (tasarım, çizim, boyama) stilize edilip kalıplaştırılırlar. Aynı şekilde Osmanlı Dönemi minyatürlü elyazmalarında bulunan edebi metin türünü yansıtan divan edebiyatına özgü nazım ve nesir edebi metinlerin dilini oluşturan yazılı göstergeler olan kelime, cümle, mısra gibi öğelerin yardımıyla tasvir edilen figür, mekan, nesne, olay gibi unsurlar da, toplumdaki bir gerçekliğin sürekli yinelenen klişeleşmiş karakteristik ve tipik özelliklerini yansıtacak bir şekilde sembolleştirilmeleri için divan edebiyatında hakim söz sanatları teknikleriyle (benzetme, mecaz, kinaye v.s.) stilize edilip kalıplaştırılırlar. Resim ya da edebi metinde gerçekliğin sembolleştirilerek betimlenmesi için öncelikle dış gerçeklik unsurunun toplumda işlevsel olan, herkes tarafından bilinen ve kabul gören, sürekli yinelenen karakteristik ve tipik özelliklerinin saptanması ve bu özellikleri öne çıkan ayrıntıların betimlenmesine çalışılması gerekir. Döneme özgü klasik resim ve edebi metin sanatkarları, dış gerçeklik konusu olan unsurları kalıp gibi birbirine benzer şekilde sembolize edip somutlaştırarak ayırıldıkabilir hale getirme konusunda ortak bir üsluba sahip olmakta, uygun teknikler kullanarak gerçekliğin klişeleşmiş yönünü betimlemeye çalışmaktadırlar.

Resim ve edebi anlatı dilinde somutlaştırma anlayışı ile yapılan betimlemeler, dış gerçekliğin konusu olan unsurun sembolik yönlerini ortaya koyacak tasvirlerin daha açık ve anlaşılır olarak yapılmasına olanak tanımaktadır. Osmanlı dönemi minyatürlerinde somutlaştırma anlayışı, resimlere yalın, naif bir anlatımı baz almak suretiyle ve dış gerçekliğin tipik ve karakteristik ayrıntılarını verecek şekilde biçim, çizgi, renk, desenlerle sembolize edilmek üzere oluşturulan figür, mekan, zaman, olay gibi unsurların dönemin hiyerarşik yapısını vurgulayan bir kompozisyon düzenine yerleştirilmesi yoluyla uygulanmaktadır. Osmanlı dönemi minyatürlerine eşlik eden divan edebiyatı manzum ve nesir türlerinde ise gerek şiirlerde gerekse düz yazıda dış gerçeklik unsurunu

betimleyen sembollerin oluşturulup metin içinde gösterilmesinde somutlaştırmayı sağlayan söz sanatları ve bu sanatların ortaya çıkmasında etkili olan mecazdan oldukça yararlanılmıştır. Tüm bu somutlaştırma odaklı söz sanatları, söz ile anlam arasındaki ilişkiyi ifade etme biçimleri olarak anlaşılabilir, burada gerçekliğin ve bazen de gerçekleşen olan bağı ölçüsünde mecazın sahip olduğu özellikler ortaya konulmakta, anlamayı kolaylaştırmaya olanak sağlayan söz sanatları teknikleri ile dış gerçeklik unsurlarının sembolizasyonu edebi metinde gerçekleştirilmektedir. Divan edebiyatında belagat ilmi içinde yer alan bir maksatı değişik yollarla ifade etmenin metot ve kurallarını bahseden ilime beyan denmektedir. Sözcüklerin gerçek anlamları ile maksadın ifade edilmesi mümkün olmakla birlikte benzetmeler ve gerçek anlamlarında kullanılmayan sözcükler (mecaz) ile de maksat dile getirilebilmekte, söz sanatları bakımından benzetme ve mecazın kullanımı hakikatten bir ölçüde ayrılma ve anlaşılır bir kapalılığı getirdiği için beyanda daha değerli (beliğ) görülmekte ve kabul edilmektedir (Saraç 2014: 95-98). Belagat'ta sözü, ses ve anlam yönünden süsleyen usulleri konu alan ilime ise Bedi olup, burada konu edilen ifade ve üslup özelliklerinin ancak değerli bir söze güzellik katabileceği ifade edilmektedir (Saraç 2014: 151-155). Bedi'de, ses ve anlam sanatlarına özgü tekniklerle sözün güzelleştirilmesi için yaratıcılık, özgünlüğün arayışı ile hayal ve imajların yoğun kullanımına gereksinim duyulması, beyan'a göre nispeten anlam bakımından daha fazla kapalılık haline sahip olduğunu göstermektedir. Bu nedenle dönemin edebi metinlerinde yer alan beyan ilminin konusuna giren özellikle benzetmelerle ve kimi zaman da mecazla maksadın dile getirildiği ifadelerin oluşturduğu betimlemelerde dış gerçeklik unsurlarının somutlaşmış sembolik hallerinin daha kolay ve açık bir şekilde bulunabileceği söylenebilir. Benzetme sanatları gerçekliğin somutlaşmış sembolik hallerinin daha kolay ve açık olarak anlaşılmasında işlevsel bir özelliğe sahiptirler.

Somitlaştırma amaçlı söz sanatlarından benzetme sanatlarında yer alan teşbih sanatı, aralarında benzerlik bulunan biri benzeyen diğeri benzetilen olan iki kelimedenden birinin diğere benzetilmesi olup bazen istiare sanatı ile benzeyen ya da benzetilen unsura yer verilmeyerek kısmi de olsa mecazi bir anlam oluşturulmakta bazen de kinaye sanatı ile kelimenin gerçek anlamının kastedilmesi mümkün olmakla beraber bunun dışında zihinde çağrıştırdığı bir başka anlamın kullanılması sağlanarak kısmi mecazi anlam oluşturulmaktadır. Mecaz-i mürsel sanatı ile bir sözün benzetme amacı olmadan gerçek anlamı dışındaki bir manada kullanılması sözkonusu olmaktadır. Teşhis sanatı ile insan dışındaki canlı ve cansız varlıklara, soyut duygu ve düşüncelere insana özgü nitelikler kazandırılarak kişileştirme yapılmış; intak ile de konuşma özelliği olmayan bu varlıklara konuşurma özelliği kazandırılmıştır. Klasik edebiyat dilinde birçok kelime bilinen anlamı dışında mecaz olarak kullanılmış, kelimelere bu yolla yeni anlamlar yüklenerek bazı klişe anlamlar meydana gelmiştir (Kesik 2015: 405).

3. SURNAME-İ VEHBİ ELYAZMASINDAN SEÇİLEN MİNYATÜRLER VE İLGİLİ EDEBİ METİNLER ÜZERİNDE SOSYAL GÖSTERGEBİLİMSEL BİR DEĞERLENDİRME

Çalışmanın uygulama örneğini Sultan 3. Ahmet'in şehzadelerinin sünnet düğünlerini tasvirlemek için Vehbi tarafından yazılan ve Levni tarafından resimlenen Surname-i Vehbi

adlı elyazmasından seçilen iki minyatür ve minyatürlerle bağlantılı edebi metinlerin bir kısmı oluşturmuş ve bunlar üzerinde sosyal göstergebilimsel bir analiz yapılmıştır. Uygulama için seçilen Levni'nin betimlediği minyatürlerin elyazması esere yazılı varak numaraları 120(b) ve 121(a) olup, bu minyatürlerle bağlantılı inceleme için seçilen Vehbi'nin yazdığı edebi metinlerin varak numaraları 118(b), 119(b)'dur. Adı geçen bu sayfalardaki inceleme birimi olarak seçilen minyatürler, gerek şenlikteki geçit törenindeki esnaf alayının gösterisini en iyi şekilde tasvirleyen örnekler arasında olması, gerekse bu minyatürlere bağlı edebi metin dilinin de resimlerin ayrıntılarını yoğun olarak vermesi nedeniyle seçilmiştir. Elyazmasındaki minyatürler üzerinde analiz yapabilmek için Levni'nin sözkonusu minyatürlerine, Esin Atıl'ın derlemesini yaptığı "Levni ve Surname-Bir Osmanlı Şenliğinin Öyküsü" isimli kitabında yer alan orijinal minyatürler üzerinden yapılan çekimle oluşan minyatür fotoğrafları yoluyla ulaşılmıştır (Atıl 1999:1554-155). Elyazmasındaki edebi metinler üzerinde analiz yapabilmek için bu metinlerin Osmanlı Türkçesinden günümüz Türkiye Türkçesine dil içi çevirisine, Prof.Dr.Mertol Tulum'un surname metninin dil içi çevirisini yaptığı "Surname-Sultan Ahmet'in Dügün Kitabı" isimli derleme kitabından ulaşılmıştır (Tulum 2008 :309-316). Uygulama çalışmasında, minyatürler ve metinler, konu, anlatım özellikleri ve sembolik anlatım-gerçeklik ilişkisi başlıkları altında sosyal göstergebilimsel analizle incelenmiştir.

3.1. MİNYATÜRLÜ ELYAZMASINDA 120(B) NUMARALI VE 121(A) NUMARALI MİNYATÜRLER ÜZERİNDE SOSYAL GÖSTERGEBİLİMSSEL ÇÖZÜMLEME

Bu bölümde ilgili sayfada yer alan inceleme konusu iki minyatür metni üzerinde analiz yapılmıştır

3.1.1. 120(B) NUMARALI MİNYATÜR

3.1.1.1. MİNYATÜRÜN KONUSU

120(b) numaralı minyatürde, şenlik sırasında geçit törenine katılan bakırcılardan oluşan esnaf alayının gösterisi ve töreni iki şehzadesi ile birlikte izleyen Sultan betimlenmiştir. Burada betimleme konusu olan geçit töreniyle ilgili tüm unsurların geçmiş toplumsal yaşantıda karşılığı bulunmaktadır. Betimlemelerde bu unsurlar, töreni izleyen Sultan ve şehzadeleri, sadrazam, sarayın üst düzey görevlileri (ağalar) ve yardımcılarının giysileri, aksesuarları, duruş biçimleri ve birbirleriyle olan iletişimleri, içinde buldukları mekanların (çadır, dış mekan) düzeni ve dekor nesnelere (halı, minder , çadır örtüsü v.s.), giysi ve dekor nesnelere dokuma ve bezemeleri esnaf alayının geçit düzeni, bakıcıların giysi ve aksesuarları, gösteri yapan oyuncu bakırcıların giysileri, oyunları ve hareketleri, oyunlarda kullanılan nesnelere, bakırcıların ellerinde taşıdıkları sembolik bakırdan kale, oyunu izleyen seyircilerin giysileri ve duruşları gibi konular olarak yer almaktadır.

3.1.1.2. MİNYATÜRÜN GÖRSEL ANLATIM ÖZELLİKLERİ

Söz konusu minyatürde betimlemeler, toplumsal gerçeklik unsurlarının kavramsal ve toplumsal uzlaşıyla kabul edilen imgesel yönlerini vurgulamak amacıyla minyatür tekniklerinin yalın ve açık anlatımı sağlayan üslubuyla yapılmıştır. Betimleme teknikleri olarak tarama, noktalama, kusursuz keskin kontür, diğer boyama biçimlerini (zemin v.s.)

kullanarak görsel tasarım öğeleri olan biçim, renk ve desen ile oluşturulan unsurlar, toplumsal gerçekliğin sembolize olmuş şematize edilmiş klişe yönlerini ortaya koyup dönemin dış gerçekliğinde bulunan bir sembolik unsura (figür, nesne, olay v.s.) karşılık geldiğinden dolayı anlamlı bir hale gelirler.

Aşağıda, bu metinde betimleme teknikleri ile oluşturulan görsel tasarım öğelerinin ifade ettiği unsurlar ve yanlarında da parantez içinde bunların işaret ettikleri dış gerçekliğe uygun düşen anlam ve tanımlamaları belirtilmiştir. Resmin üst, orta ve alt bölümlerinde görsel unsur betimlemeleri bulunmaktadır. Resmin üst bölümünden alt bölüme doğru olan betimlemeler sırasıyla;

a- Sultan ve arkada ayakta duran şehzade figürleri

b-Sultan figürünün giysisi (içi kürk astarlı kaftanı, sorguçlu sarığı), şehzade figürlerinin giysileri (içi kürk astarlı kaftanlar)

c-Sultan figürünün üzerinde durduğu satıh (halı), satıh yüzeyi (bezemeli dokumadan), arkasında bulunan dayanak (taht arkalığı benzeri yastık) ve içinde oturduğu kapalı yer (mekan olarak çadır) ve bulunduğu yerin iç görünümü (bezemeli dokumadan)

d-Sultanın duruşu (bir emir vermek üzere olduğunu düşündürten bir parmağını ileriye doğru uzatması), şehzadelerinin duruşları arkada bulunan ellerini birbirine kavuşturarak duruş biçimleri (saygı ifadesi olarak)

e-Sultanın hemen yanında ve çevresinde bulunan figürler (kendisine hizmet eden saray görevlileri), görevlilerin giysileri (görevlerine uygun birbirine benzeyen renk ve biçimde), görevlilerin duruşları (birbirine benzer yüz ifadeleriyle emir almayı bekler şekilde yanyana durmaları ve saygı ifadesi olarak ellerini birbirine kavuşturmaları)

f-resmin ortasında Sultanın yardımcılarında iki figür (elindeki çavganıyla saray görevlisi olduğunu düşündürten bir ağa ile onunla yanyana duran bir başka ağa), figürlerin giysileri (saray içinde görev yaptıklarını düşündürten resmi giysileri)

g-resmin ortasının sol tarafında kapalı bir mekan içindeki figür (sadrazam olduğunu düşündürten konumu ile), sadrazam figürünün giysisi (içi kürklü kaftanı), figürün üzerinde durduğu satıh (halı) ve satıh yüzeyi (bezemeli dokumadan), figürün arkasında bulunan dayanak (yastık), figürün içinde oturduğu kapalı yer (mekan olarak çadır) Sadrazam figürünün duruşu (çevresindekilerle konuştuğunu, emir verdiğini düşündürten)

h-Sadrazamın hemen yanında ve çevresinde bulunan figürler (biri önemli bir saray görevlisi olmak üzere kendisine hizmet eden saray görevlileri), görevlilerin giysileri (önemli bir saray görevlisi olduğunu düşündürten kaftan giymiş figür dışındaki birbirine benzeyen renk ve biçimde görevlerine uygun giyinen diğer saray görevlileri), görevlilerin duruşları (birbirine benzer yüz ifadeleriyle emir almayı bekler şekilde yan yana durmaları ve saygı ifadesi olarak ellerini birbirine kavuşturmaları)

ı-oyun oynayan figürler (yerdeki kılıç üzerine uzanan bakırcı figürünün karnının üstündeki bakır levhayı döven bakırcılar esnafından figürler), figürlerin giysileri (yerdeki

figür yarıçıplak, diğer figürler iş elbiseleri içinde), figürlerin ellerinde tuttıkları nesnelere (çekiciler), figürlerin duruşları (ayakta duranların ellerini çekici vurmaya için havaya kaldırmaları ve yüzlerindeki zorlanma ifadeleri, yerdeki figürün ise sırtüstü ayaklarını bükerek yatışı)

i-gösteri için oyun yapan diğer figürler (bakırdan yapılmış kale şeklindeki sembolik bir yapıyı taşıyan), figürlerin giysileri (gösteri için yapılmış), figürlerin ellerinde tuttıkları nesnelere (bakırdan sembolik kale), figürlerin duruşları (gösterinin coşkusıyla ellerini havaya kaldırmaları ve yüzlerindeki gülme ifadeleri)

j-resmin sol alt tarafındaki arka arkaya sıralanan figürler (törende yürüyüş yapan bakırcı esnafı), figürlerin giysileri (sade tören için hazırlanmış), figürlerin ellerindeki nesnelere (Sultan'a sunulmak üzere taşınan bakırdan hediyeler), figürlerin duruşları (yürüyüş sırasında birbirlerini takip etmek üzere dizilişleri)

k-resmin en altındaki figürler (gösteriyi izleyen seyirci), seyircilerin giysileri(sade, törene uygun), seyircilerin duruşu (tören hakkında konuşuyor olduklarını düşündürtecek şekilde başlarını birbirlerine yaklaştırmaları ve yüzyüze bakmaları, parmaklarıyla töreni işaret etmeleri)

3.1.1.3. MİNYATÜRDE SEMBOLİK ANLATIM-GERÇEKLIK İLİŞKİSİ

Metinde gerçeklik unsurları, toplumsal yaşantıda işlevsel olan, onu öne çıkaran, tanınır olan ve bütün içindeki yerlerini açıkça bildiren özelliklerinin görsel olarak düzenlenmesiyle ortaya konurlar. Surnamedeki görsel tekniklerle oluşturulan metin öğelerinin oluşturduğu unsurlar, dönemin dış gerçekliğinde bulunan bir sembolik unsura (figür, nesne, olay v.s.) karşılık geldiğinden dolayı anlam kazanmaktadırlar. Minyatürde görülen görsel öğelerin ifade ettiği anlamlar, dış gerçeklik konusu olan unsurların (esnaf alayı, geçit düzeni, giysi, ellerin duruşu, gösteri oyunu, çadır v.s.) gerçek hayattaki sembolik değerlerine vurgu yaparak anlaşılmaktadır. Görsel metinde betimleme konusu olan unsurların toplumsal yaşantıda öne çıkan kavramsal, klişeleşmiş, sembolik yönleriyle verilerek bir sembolik anlatım dilinin oluşturulmasında yalın ve açık anlatımın oluşturulmasının, gerçeklik unsurunun bütün ile olan ilişkisinin ortaya konmasının ve unsurların vurgulayıcı olan yönlerinin detaylarla verilmesinin önemli rolü vardır.

3.1.2. 121(A) NUMARALI MİNYATÜR

3.1.2.1. MİNYATÜRÜN KONUSU

121(a) numaralı minyatürde, şenlik sırasında geçit törenine katılan ipek dokumacı, terzi, mücevherci ve bakırcılardan oluşan esnaf alaylarının gösterileri betimlenmiştir. Buradaki betimleme konusu olan geçit töreniyle ilgili tüm unsurlar, geçmiş toplumsal yaşantıda karşılığı bulunan unsurlardır. Söz konusu minyatürde resmin en üst kısmından alt kısmına kadar S şeklinde kıvrılarak birbiri ardına devam eden tüm bu esnaf alaylarının yürüyüşünde, bu alayların geçit düzeni, esnafın kendilerine uygun giysi ve aksesuarları, gösteri amaçlı işlerini uygulamaları ve uyguladıkları arabalar, arabalarının önünde yürüyen ellerinde Sultana sunulmak üzere hediye taşıyan, çalgı çalan esnaf alayı

üyeleri (usta, çırak, kethüda v.s.) ve onların giysi-aksesuarları ile silahlı muhafızlar betimlenmiştir.

3.1.2.2. MİNYATÜRÜN GÖRSEL ANLATIM ÖZELLİKLERİ

Söz konusu minyatürde betimlemeler, toplumsal gerçeklik unsurlarının kavramsal ve toplumsal uzlaşıyla kabul edilen imgesel yönlerini vurgulamak amacıyla minyatür tekniklerinin yalın ve açık anlatımı sağlayan üslubuyla yapılmıştır. Betimleme teknikleri olarak tarama, noktalama, kusursuz keskin kontür, diğer boyama biçimlerini (zemin v.s.) kullanarak görsel tasarım öğeleri olan biçim, renk ve desen ile oluşturulan unsurlar, toplumsal gerçekliğin sembolize olmuş klişeleşmiş yönlerini ortaya koyarlar ve dönemin dış gerçekliğinde bulunan bir sembolik unsura (figür, nesne, olay v.s.) karşılık geldiğinden dolayı anlam kazanmaktadırlar.

Aşağıda, metinde betimleme teknikleri ile oluşturulan görsel tasarım öğelerinin ifade ettiği unsurlar ve yanlarında da parantez içinde bunların işaret ettikleri dış gerçekliğe uygun düşen anlam ve tanımlamaları gösterilmiştir. Resmin üst, orta ve alt bölümlerinde görsel unsurlarla ilgili betimlemeler yapılmıştır. Resmin üst bölümünden alt bölüme doğru olan betimlemeler sırasıyla;

a- ipek dokumacı esnaf alayı figürlerinin geçit düzeni (Resimde S şeklinde kıvrımlı tören geçit düzenindeki sağ üst köşesinde arka arkaya dizilerek toplu yürüme),

b- çırak figürü (ipek dokumacı çırağı), çırağın giysisi (mesleğine özgü olan), çırağın duruşu (mesleğini uygularken bedeninin aldığı pozisyon), çırağın bulunduğu yer (ipek dokumacılığı işinden elde edilmiş ürünlerle-ipek dokuma malzemeleri ve giysi süsleri ile donanmış tahta gösteri arabası, arabanın süslenmesi), çırağın yaptığı iş (araba içinde malzeme kullanarak aletle ipek kordon bükme)

c- arabanın önündeki ipek dokumacı esnaf alayı figürleri (iplik dokumacı usta ve çırakları, kethüdaları, ellerinde hediye taşıyanlar, çalgıcılar, silahlı muhafızlar), esnaf figürlerinin giysileri (usta, çırak topluluğu için sade, mesleğe ve törene uygun giysileri, silahlı muhafızların resmi giysileri, çalgıcıların mesleklerine uygun özel giysileri, ellerinde hediye taşıyan esnaf üyelerinin sade, mesleğe ve törene uygun giysileri), esnaf figürlerinin duruşları (Sultan'a saygı ifadesi olarak ellerini birbirlerine kavuşturmaları, yürüyüş sırasında arka arkaya dizilmeleri, çalgıcıların çalgı çalma için ellerini kullanmaları, silahlı muhafızların silah taşımaları, hediye taşıyanların hediyeleri ellerinde tutmaları)

d- Terzi esnaf alayı figürlerinin geçit düzeni (Resimde S şeklinde kıvrımlı tören geçit düzenindeki sol üst tarafta arka arkaya dizilerek toplu yürüme),

e- çırak figürü (terzi çırağı), çırağın giysisi (mesleğine özgü olan), çırağın duruşu (mesleğini uygularken bedeninin aldığı pozisyon), çırağın bulunduğu yer (terzilik mesleği ile ilgili ürünlerle-terzi malzemeleri, giysi süsleri ile süslenmiş tahta gösteri arabası,

arabanın süslenmesi), çırağın yaptığı iş (araba içinde malzeme kullanarak kumaş üzerinde dikiş dikme)

f- arabanın önündeki terzi esnaf alayı figürleri (terzi usta ve çırakları, kethüdalrı, ellerinde hediye taşıyanlar, çalgıcılar, silahlı muhafızlar), esnaf figürlerinin giysileri (usta ve çırakların sade, mesleğe ve törene uygun giysileri, silahlı muhafızların resmi giysileri , çalgıcıların mesleklerine uygun özel giysileri, ellerinde hediye taşıyan esnaf üyelerinin sade, mesleğe ve törene uygun giysileri), esnaf figürlerinin duruşları (Sultan'a saygı ifadesi olarak ellerini birbirlerine kavuşturmaları, yürüyüş sırasında arka arkaya dizilmeleri, çalgıcıların çalgı çalma için ellerini kullanmaları, silahlı muhafızların silah taşımaları, hediye taşıyanların hediyeleri ellerinde tutmaları)

g- Mücevherciler esnaf alayı figürlerinin geçit düzeni (Resimde S şeklinde kıvrımlı tören geçit düzenindeki orta sağ kısımda arka arkaya dizilerek toplu yürümleri),

h-çırak figürü (Mücevherci çırağı), çırağın giysisi (mesleğine özgü olan), çırağın duruşu (mesleğini uygularken bedeninin aldığı pozisyon), çırağın bulunduğu yer (mücevhercilik işinden elde edilen ürünlerle süslenmiş tahta gösteri arabası, arabanın süslenmesi), çırağın yaptığı iş (araba içinde malzeme kullanarak tezgah üzerinde mücevher yapma)

ı- arabanın önündeki mücevherci esnaf alayı figürleri (mücevherci usta ve çırakları, kethüdalrı, ellerinde hediye taşıyanlar, çalgıcılar, silahlı muhafızlar), esnaf figürlerinin giysileri (usta ve çırakların sade, mesleğe ve törene uygun giysileri, silahlı muhafızların resmi giysileri , çalgıcıların mesleklerine uygun özel giysileri, ellerinde hediye taşıyan esnaf üyelerinin sade, mesleğe ve törene uygun giysileri), esnaf figürlerinin duruşları (Sultan'a saygı ifadesi olarak ellerini birbirlerine kavuşturmaları, yürüyüş sırasında arka arkaya dizilmeleri, çalgıcıların çalgı çalma için ellerini kullanmaları, silahlı muhafızların silah taşımaları, hediye taşıyanların hediyeleri ellerinde tutmaları)

i-bakırcılar esnaf alayı figürlerinin geçit düzeni (Resimde S şeklinde kıvrımlı tören geçit düzenindeki sol alt köşesinde arka arkaya dizilerek toplu yürümleri),

j-çırak figürü (Bakırcı çırağı), çırağın giysisi (mesleğine özgü olan), çırağın duruşu (mesleğini uygularken bedeninin aldığı pozisyon), çırağın bulunduğu yer (bakırcılık işinden elde edilen ürünlerle-bakır kapla ile süslenmiş iki öküzün çektiği tahta gösteri arabası, arabanın süslenmesi), çırağın yaptığı iş (araba içinde malzeme kullanarak bakır eşya yapma-bakır dövme işi)

k- arabanın önündeki bakırcı esnaf alayı figürleri (bakırcı usta ve çırakları, kethüdalrı, ellerinde hediye taşıyanlar, çalgıcılar, silahlı muhafızlar), esnaf figürlerinin giysileri (usta ve çırakların sade, mesleğe ve törene uygun giysileri, silahlı muhafızların resmi giysileri , çalgıcıların mesleklerine uygun özel giysileri, ellerinde hediye taşıyan esnaf üyelerinin sade, mesleğe ve törene uygun giysileri), esnaf figürlerinin duruşları (Sultan'a saygı ifadesi olarak ellerini birbirlerine kavuşturmaları, yürüyüş sırasında arka arkaya dizilmeleri, çalgıcıların çalgı çalma için ellerini kullanmaları, silahlı muhafızların silah taşımaları),

I- resmin en altındaki figürler (gösteriyi izleyen seyirci), seyircilerin giysileri(sade, törene uygun), seyircilerin duruşu (tören hakkında konuşuyor olduklarını düşündürtecek şekilde başlarını birbirlerine yaklaştırmaları ve yüzyüze bakmaları)

3.1.2.3. MİNYATÜRDE SEMBOLİK ANLATIM-GERÇEKLIK İLİŞKİSİ

Minyatür tekniklerinin kullanımı ile görsel metin dönemin dış gerçekliğinin işlevsel olan en tanınır özellikleri ve bütün içindeki yeri hakkında bilgi verecek şekilde düzenlenmeye çalışılmıştır. Minyatürde görülen görsel öğelerin ifade ettiği anlamların, dış gerçeklik konusu olan unsurların (esnaf alayı, geçit düzeni, giysi, araba, hediye v.s.) gerçek hayattaki sembolik değerlerine vurgu yapılarak anlaşılması önem taşıyan bir konudur. Görsel metinde betimleme konusu olan unsurların toplumsal yaşantıda öne çıkan kavramsal, klişeleşmiş, şematize edilmiş, sembolik yönleriyle verilerek bir sembolik anlatım dilinin geliştirilmesinde yalın ve açık anlatımın oluşturulmasının, bütünü kapsayan bir bakışla unsurların vurgulayıcı olan yönlerinin ayrıntılarıyla verilmesinin önemli rolü vardır.

3.2. MİNYATÜRLÜ ELYAZMASINDA İLGİLİ MİNYATÜRLERLE BAĞLANTILI EDEBİ METİNLER (118(B) VE 119(B) ÜZERİNDE SOSYAL GÖSTERGEBİLİMSEL ÇÖZÜMLEME

Bu bölümde önce ilgili sayfada yer alan inceleme konusu metinlerin diliçi çevirisi verilmiş, daha sonra sözsözsel metin üzerinde incelemeler yapılmıştır.

3.2.1. 118(B) NO'LU METNİN İLGİLİ MİNYATÜRLERLE BAĞLANTILI BAZI KISIMLARININ TÜRKÇE ÇEVİRİSİ:

.....*Bunların ardından terziler tayfası kendilerine “yamak” adıyla ayak uyduran çakırcı tayfasından bir alay baygın bakışlı çapkın ile nazik endamlı, ay yüzlü gençlerini ağır ağır salındırarak ayaktaş edip, adımlar makasıyla ince ipleri kestiler ve araba üstünde yapılıp düzölmüş tezgahlarında benzeri görölmedik renk renk kumaşla düğün alanını bedestene döndürüp Eski bedesten’i müşterisiz bıraktılar. Ustaları bir top altın telli kumaş kesip biçip, yırtıp dikip sanatlarının olağanüstü becerisini sergilediği gibi, meslek tezgahlarının süsü olan endamlı çıraklarından.*

- *İbrişim teli gibi ince beli; siyah bölüklerinin telleri sırma teli*

nice al giysili selvi boylular, ara sıra ve peşi sıra seyir alanında nazlı nazlı salınmaya ve ölçüye gelmez derecede tatlı tatlı sallanmaya başlayıp on beş dakika kadar yürüyüp yol aldılar ve lüle lüle saçlarını altın telli yaka şeridi edip, peş peşe düğme gibi dizilen seyircilerin dilek boylarına naz kaftanı diyerek geçip gittiler.....

.....*Doğrusu binbir biçimde ortaya çıkan işin o eli çabuk terzisi, göklerin atlasını şafak ateşiyle ütölediğinden ve aydınlık sabahın ilk beyazlığı düğün güzelinin günlük elbisesi olan günün on iki endazelik beyaz renkli kumaşını güneşin ışın iplikleriyle işaretlediğinden beri sevinç tezgahında cümle alemin beğenisini kazanan böyle bir neşe perendi dokunmamış ve bu tür nakışlı, pahası cihanca bir zevkusefa kumaşının zaman pazarını süslediği akıl kulağına dokunmamıştır.*

- *Terziler öyle bir kesimle yürüdüler ki, seyreden hayran oldu;*

Dostlar iğne gözü gibi gözünü dikti; ağzını makas gibi açtı.

Terziler alaylarına bu şekilde son verip ve diğer esnafa endam gösterip üç yüz yetmiş beş dirhem bir gümüş matara, bir okkalık gümüş şamdan ve makas, yüz elli iki dirhemlik gümüş kahve ibriği ve iki yüz seksen yedi dirhem gümüş gülüftan ve buhurdan; çakşırcılar da yüz otuz iki buçuk dirhemlik bir gümüş gülüftan, iki yüz on dirhemlik buhurdan ve yüz elli dört dirhemlik bir şamdandan oluşan hediyelerini haşmet tezgahı olan adalet köşkünün önüne ulaştırdılar; kethüdarları, yaşlı ustaları ve şenliğe katkıda bulunanları Padişah'ın başıyla meramlarına nail olup misafir çadırlarına gittiler.....

3.2.1.1. METNİN KONUSU

Metinde şenlik sırasında geçit töreninde gösteri yapan terzilerden meydana gelen esnaf alayı betimlenmiştir. Betimleme konusu olan unsurlar toplumsal gerçeklik karşılığı bulunan unsurlardır. Burada söz sanatlarıyla betimlenen gerçekle ilintili unsurlar, çakşırcı tayfasından alayın geçit düzeni, terzi çıraklarının niteliği ve yaptıkları işler, terzi ustalarının niteliği ve yaptıkları işler, terzilerin araba üstünde mesleklerini uygularken tezgahlarında yaptıkları işler, üzerinde çalıştıkları değerli kumaşlar, geçit alayını izleyen seyirciler, sultana sunulan hediyeler gibi unsurlardır.

3.2.1.2. METNİN SÖZEL ANLATIM ÖZELLİKLERİ

Söz konusu metin içinde hem düzyazıda hem de nazımda (şiir) sözcükler üzerinde çeşitli benzetme ve mecaz sanatları uygulanmıştır. Betimleme teknikleri olarak kullanılan bu sanatların kullanımı ile dönemin dış gerçekliğini, söze duygu, canlılık ve etkileyicilik katarak ve anlamı pekiştirip güçlendirmeye çalışarak vermeye olanak tanıyan detaylar oluşturulmuştur. Kullanılan bu teknikler ile oluşan sözel tasarım öğelerinin ifade ettiği unsurlar, gerçekliği sembolize olmuş şematize edilmiş klişe yönleriyle verdiklerinde bir anlam ifade etmektedirler. Bu sanatların kullanımı ile dönemin dış gerçekliği, sözel metinde işlevsel olan en tanınır özellikleriyle, etkileyici detayların sunumu ile ortaya konmaya çalışılmıştır.

Aşağıda, bu metinde kullanılan ve dış gerçeklik unsurlarının betimlenmesini sağlayan betimleme teknikleri olarak benzetme ve mecaz sanatlarının belirgin olarak yer aldığı sözel tasarım öğeleri olan söz ve ifadeler belirtilmiştir ;

a- çakşırcı tayfasından bir alay baygın bakışlı çapkın ile nazik endamlı, ay yüzlü gençlerini ağır ağır salındırarak ayaktaş edip, adımlar makasıyla ince ipleri kestiler

b- meslek tezgahlarının süsü olan endamlı çıraklarından

c- İbrişim teli gibi ince beli; siyah bölüklerinin telleri sıрма teli, nice al giysili selvi boylular

d- lüle lüle saçlarını altın telli yaka şeridi edip

e- peş peşe düğme gibi dizilen seyircilerin dilek boylarına naz kaftanı diyerek geçip gittiler

f- ortaya çıkan işin o eli çabuk terzisi, göklerin atlasını şafak ateşiyle ütilediğinden

g- aydınlık sabahın ilk beyazlığı düğün güzelinin günlük elbisesi olan günün on iki endazelik beyaz renkli kumaşını güneşin ışın iplikleriyle işaretlediğinden beri

h- sevinç tezgahında cümle alemin beğenisini kazanan böyle bir neşe perendi dokunmamış

ı- bu tür nakışlı, pahası cihanca bir zevkusefa kumaşının zaman pazarını süslediği akıl kulağına dokunmamıştır

i- Dostlar iğne gözü gibi gözünü dikti; ağzını makas gibi açtı

j- hediyelerini haşmet tezgahı olan adalet köşkünün önüne ulaştırdılar

3.2.1.3. METİNLERDE SEMBOLİK ANLATIM-GERÇEKLIK İLİŞKİSİ

Metinde yer alan benzetme ve mecaz sanatlarının görüldüğü sözler, dış gerçeklik konusu olan unsurları (esnaf alayı, geçit düzeni, kumaş, tezgah, usta, çırak, şiir v.s.) betimlemekte, onların gerçek hayattaki sembolik değerlerine vurgu yapmaktadır. Söz sanatlarının oluşturulan unsurlar dönemin dış gerçekliğinde bulunan bir sembolik unsura (figür, nesne, olay v.s.) karşılık geldiği için anlam kazanmaktadırlar. Söz sanatları ile betimleme konusu olan unsurların toplumsal yaşantıda öne çıkan kavramsal, vurgulayıcı olan sembolik yönlerini ortaya çıkararak metinde bir sembolik anlatım dili oluşturmak için duygu, coşku ve canlılık veren ayrıntılar meydana getirilmiştir.

3.2.2. 119(B) NUMARALI METNİN İLGİLİ MİNYATÜRLERLE BAĞLANTILI BAZI KISIMLARININ TÜRKÇE ÇEVİRİSİ

.....Hepsinin sonunda zevk ve eğlence kumaşının kenarını "son" damgasıyla damgalayan bezirganlar alayı, keyif tüccarlarının Pazar yeri olan düğün meydanında şenlik yaygısı döşedi. Müslüman olanları, taç ve destar gibi , tanınır olma başlarına süs oldu, yani bu kazanç yolu erbabının önünde yer aldı; Yahudi, Hristiyan ve Acem olanlar ise elbise eteği gibi tüccar alayının ardına katıldı. Bir tahtirevanı sırma telli cins cins mallarla ve türlü türlü zarif yüzlü, rengarenk kumaşlarla süsleyip donatarak düğün alayının geçtiği alanı Ahmetabad İskelesi'ne döndürmüşler, işve satan bir dilberi tahtirevan içinde mal göstererek naz ve niyaz alışverişi etme işine sürmüşlerdi.

- Bir güzellik tüccarı ki, şimdi o mesleğe kumaş yüzü oldu,
Onu gören pazarlığı uzatmaksızın can nakdiyle satın alır;
Sır metaini bohçayla açıp naz kumaşını külçeyle satar,
Sabır sermayesini tüketti; gönlümü alıp alışveriş etti.

Bunlar mehterhane, çeng ve çağana, saz ve nağme, kusursuz bezek ve süsler, şaşılası ve gülünesi şeylerle geçip gittiler.....

3.2.2.1. METNİN KONUSU

Metinde şenlik sırasında geçit töreninde gösteri yapan bezirganlar (tüccarlar) alayı betimlenmiştir. Betimleme konusu olan unsurlar toplumsal gerçeklik karşılığı bulunan unsurlardır. Söz sanatlarıyla betimlenen gerçekle ilintili unsurlar, bezirgan alayının geçit düzeni, tüccarların görevleri, şenlik meydanı, döşenen şenlik yaygısı, gösteri için yürüyüş yapanların (Müslüman, Yahudi, Hristiyan) nitelikleri ve geçit düzenleri, kumaşların niteliği, kumaş taşıyan tahtirevanın niteliği, tahtirevanın içinde mal satan satıcı gibi unsurlardır.

3.2.2.2. METNİN SÖZEL ANLATIM ÖZELLİKLERİ

Söz konusu metin içinde hem düzyazıda hem de nazımda (şiir) çeşitli benzetme ve mecaz sanatlarının uygulandığı görülmektedir. Betimleme teknikleri olarak kullanılan bu sanatlar, dönemin dış gerçekliğini söze duygu, canlılık, etkileyicilik katan ve anlamı pekiştirip güçlendiren ayrıntılarla vermeye çalışmaktadır. Kullanılan bu teknikler ile oluşan sözel tasarım öğelerinin ifade ettiği unsurlar, gerçekliği sembolize olmuş şematize edilmiş klişe yönleriyle verdiklerinde bir anlam kazanmaktadırlar. Bu sanatların kullanımı dönemin dış gerçekliğinin sözel metinde işlevsel olan en tanınır özellikleriyle, etkileyici detayların sunumu ile ortaya konmasına olanak sağlamıştır.

Aşağıda, bu metinde dış gerçeklik unsurlarının betimlenmesini sağlayan betimleme teknikleri olarak benzetme ve mecaz sanatlarının belirgin olarak yer aldığı sözel tasarım öğeleri olan söz ve ifadeler belirtilmiştir ;

- a- Zevk ve eğlence kumaşının kenarını son damgasıyla damgalayan bezirganlar alayı
- b- Keyif tüccarlarının Pazar yeri olan düğün meydanında şenlik yaygısı döşedi
- c- Müslüman olanları, taç ve destar gibi , tanınır olma başlarına süs oldu
- d- Yahudi, Hristiyan ve Acem olanlar ise elbise eteği gibi tüccar alayının ardına katıldı
- e- Bir tahtirevanı sırma telli cins cins mallarla ve türlü türlü zarif yüzlü, rengarenk kumaşlarla süsleyip donatarak
- f- işve satan bir dilberi tahtirevan içinde mal göstererek naz ve niyaz alışverişi etme işine sürmüşlerdi
- g- Bir güzellik tüccarı ki, şimdi o mesleğe kumaş yüzü oldu
- h- Onu gören pazarlığı uzatmaksızın can nakdiyle satın alır
- ı- Sır metanını bohçayla açıp naz kumaşını külçeyle satar
- i- Sabır sermayesini tüketti; gönlümü alıp alışveriş etti

3.2.2.3. METİNLERDE SEMBOLİK ANLATIM-GERÇEKLIK İLİŞKİSİ

Metinde yer alan benzetme ve mecaz sanatlarının görüldüğü sözler, dış gerçeklik konusu olan unsurları (esnaf alayı, geçit düzeni, kumaş, tahtirevan, satıcı v.s.) betimlemekte, onların gerçek hayattaki sembolik değerlerine vurgu yapmaktadır. Söz sanatlarınca oluşturulan unsurlar dönemin dış gerçekliğinde bulunan bir sembolik unsura (figür, nesne, olay v.s.) karşılık geldiği için anlam kazanmaktadırlar. Söz sanatları ile betimleme konusu olan unsurların toplumsal yaşantıda öne çıkan kavramsal, vurgulayıcı olan sembolik yönlerini ortaya çıkararak metinde bir sembolik anlatım dili oluşturmak için duygu, coşku ve canlılık veren ayrıntılar meydana getirilmiştir.

4. SONUÇ

Surname elyazmaları anlatısının önemli özelliği, döneme özgü olan gerçeklik olan zihniyet, toplumsal yaşantı, sanat ve üslup anlayışlarının sembolik özelliklerini kendisini vareden minyatür ve edebi metnin diline (içerik ve biçimsel) somutlaştırma yoluyla

sembolleştirerek yansımasıdır. Bu şekilde toplumsal yaşantıdaki sembolik yapı, surnamenin diline, bu yapının kavramsal, vurgulayıcı ve kilşeleşmiş özelliklerini veren bir sembolik anlatım yolu ile yansıtılmaktadır. Döneme özgü klasik resim ve edebi metin sanatkarları, dış gerçeklik konusu olan unsurları çoğunlukla birbirine benzer şekilde sembolize edip betimleme konusunda ortak bir anlayış ve üsluba sahip olarak alanlarına uygun tekniklerle gerçekliğin kilşeleşmiş, şematize edilmiş, vurgulayıcı olan yönlerini yansıtmaya çalışmışlardır. Surname anlatısının dış gerçekliğe özgü sembolik anlatımı, minyatürlerinde bütünle olan ilişkisini ortaya koyarak daha yalın ve açık bir şekilde, toplumun uzlaşısı sağladığı, kavramsal olarak varolan ana unsurlarıyla görsel olarak sunulurken; edebi metinlerinde minyatürün veremediği duygu, coşku ve ayrıntıları sağlayarak toplumun kabul ettiği, öne çıkan, kavramsal olarak varolan ana unsurlarıyla sözel olarak verilmektedir. Bu nedenle surname anlatısında, dönemin gerçekliği, onu meydana getiren görsel ve sözel sanat alanlarının kendine özgü teknikleri ve sahip oldukları benzer anlayış ve üsluplarla gerçekleştirilen sembolik anlatım yoluyla betimlenmiştir. Surnamedeki görsel ve sözel tekniklerle oluşturulan metin öğelerinin temsil ettikleri unsurlar, dönemin dış gerçekliğinde bulunan bir sembolik unsura (figür, nesne, olay v.s.) karşılık geldiğinden dolayı anlam kazanmaktadırlar. Osmanlı Döneminin görsel ve sözel metinlerinde toplumsal gerçekliği kavramsal ve vurgulayıcı ana özellikleriyle öne çıkaran bir sembolik anlatım dilinin varlığı, Batı ve Doğu toplumlarından farklı türde bir natüralist -realist anlayışın bu dönemde oluştuğunu da ortaya koymaktadır.

Surname elyazması anlatı yapısının resim ve edebi dilinde sembol üretmeye olanak tanıyan ortak anlayış ve üslup, döneme özgü toplumsal yaşantı ve bu yaşantıya dair sembollerin taşıdığı niteliklere uygun düşmektedir. Bu nedenle adeta anlatıda oluşan sembolik anlatım, gerçek hayattaki sembolik yapının bir tür yansıması olmakta, dış gerçekliğin özelliklerini taşımaktadır. Buna göre toplumsal yaşantının hakim sembolik yapısını sanat alanlarına özgü anlatılarda da görmek olağan bir durum olmaktadır. Osmanlı Dönemine özgü minyatürlü elyazmalarının resim ve edebi metin dilinde oluşturulan dönemin toplumsal gerçekliğinin sembolik yapısının yansıtılması ile ortaya konulan sembolik anlatım dilinden, günümüz sinema üretimlerine dönemin dış gerçeklik unsurlarının sembolleştirilen özelliklerinin yansıtılması ve sinema anlatısında kendine özgü bir sembolik anlatım dilinin oluşturulması amacıyla yararlanılabilecektir.

Surname el yazmaları anlatılarından sinema tasarım (senaryo, karakter, mekan, sinematografik teknikler v.s.) çalışmalarına veri sağlayabilmek için, surname anlatı yapısını oluşturan resim ve edebi dildeki döneme özgü sembolik anlatım içinde verilen dış gerçekliğe özgü unsurlarını sanatlararası etkileşim anlayışı içinde değerlendirerek sinema sanatı bakış açısıyla (içerik ve biçim) yorumlamak ve seçebilmek önem taşıyan bir konudur. Sinema anlatılarında tarihteki geçmiş dönemlere özgü gerçekliklerin betimlemesinin yapılması sözkonusu olduğunda, geçmiş döneme özgü diğer sanat anlatılarında yer alan gerçeklik betimlemelerine başvurulması daha da önem kazanmaktadır. Geçmiş dönem yaşantılarını bir yönüyle yansıtmayı amaçlayan dönem filmleri yada epik fantastik film tasarımlarında dönem gerçekliklerini elde etmeye yönelik

duyulan gereksinim, film tasarımcılarını sanatlararası etkileşim anlayışına sahip olarak diğer sanat anlatılarının gerçekliği nasıl betimlediklerini öğrenmeye zorlamaktadır. Sanatlararası etkileşim anlayışı, çeşitli sanat alanlarının farklı dönemlerdeki döneme özgü gerçeklik, sanat ve tasarım kavrayışlarını karşılaştırmalı çalışmalar yaparak nesnel olarak öğrenme olanağını sanatçılara tanıyan bir yaklaşım olarak sinema tasarımcılarının da önünü açacak bir anlayış olarak görülmelidir.

KAYNAKLAR

- Aksoyak, İ. H. 2014."Edebi Sanatlar", *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*, ed. Mustafa İsen. Ankara:Grafiker Yay.
- Atıl, E. 1999. *Levni ve Surname-Bir Osmanlı Şenliğinin Öyküsü*. İstanbul: Koçbank.
- Bazin, G. 2014. *Sanat Tarihi-Sanatın İlk Örneklerinden Günümüze*, çev. Selahattin Hilav, İstanbul: Kabalcı Yay.
- Buğra, H.B. 2000. *Cumhuriyet Döneminde Resim-Edebiyat İlişkisi*. İstanbul: Ötüken.
- Huizinga, J.1997.*Ortaçağın Gün Batımı*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay. Ankara: İmge Kitabevi
- Kesik, B. 2015."Kelime Kadrosu ve Bazı Klişeler", *Osmanlı Edebi Metinlerini Anlama Klavuzu*, ed. Özer Şenödeyici, İstanbul: Kesit Yay.
- Mahir, Banu. 2012. *Osmanlı Minyatür Sanatı*, İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.
- Saraç, M. A. Y. 2014. *Klasik Edebiyat Bilgisi: Belagat*, İstanbul: Gökkuşbu Yay.
- Tulum, M. 2008. *Surname-Sultan Ahmet'in Düğün Kitabı*, İstanbul: Kabalcı Yay.

Surnamede 121(a) Numaralı Minyatür

Surnamede 120(b) Numaralı Minyatür